

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Dil, Edebiyat, Kültür, Tarih, Sanat ve Eğitim Araştırmaları
Dergisi
The Journal of International Language, Literature, Culture, History, Art and Education Research

Sayı/ Issue 22 (Eylül/ September 2025), s. 218-228
Geliş Tarihi-Received: 23.08.2025
Kabul Tarihi-Accepted: 25.09.2025
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.5281/zenodo.17232575

Temel Tasarım Elemanlarından Nokta ve Çizgi Perspektifinde Ebru Sanatının İncelenmesi*

An Analysis of the Art of Marbling from the Perspective of Basic Design Elements: Point and Line

Bilge UYAR**
Ata Yakup KAPTAN***

Öz

Temel tasarım elemanları plastik sanatlarla ilişkili disiplinlerde görsel kompozisyon kurulumunda yararlanılmakta olup bunlar; nokta, çizgi, doku, renk, ton, şekil, form gibi başlıklardadır. Ebru sanatı ise su yüzeyinde yapılan nadide sanatlarımızdan biridir. Ebru, su yüzeyine bırakılan ya da fırçayla atılan bir boya damlasıyla kompozisyonuna başlar. Bu boya damlaları su yüzeyinde farklı büyüklüklerde ve etkilerde nokta ve nokta etkisi oluşturduğu söylenilebilir. Tarak, biz gibi ebru sanatında biçim vermek için kullanılan araç gereçlerle su yüzeyinde oluşan bu noktalara çeşitli işlemler uygulanır. Bu işlemlerle birlikte su yüzeyindeki noktalar ince, kalın, uzun, kısa, düz, dalgalı, zikzaklı, kavisli, dikey, yatay, diyagonal, dairesel, yumuşak, sert, koyu, açık gibi çizgilere evrilmektedir.

Bu araştırma; battal ebru, gel-git ebru, taraklı ebru, şal ebru, tavus kanadı ebru, hatip ve koltuk ebru, bülbül yuvası ebru gibi ebru sanatı çeşitlerini temel tasarım elemanlarından olan nokta ve çizgi bağlamında ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırma, belirtilen ebru sanatı çeşitlerindeki görsellerin temel tasarım elemanlarından nokta ve çizgi ekseninde incelenmesi ile sınırlıdır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Veri toplama aracı olarak doküman incelemeden yararlanılmıştır.

Çalışma neticesinde ebru sanatında nokta ve nokta etkisine; battal ebru ve battal ebru türevlerinde, kaplan gözü ya da kedi gözü ebrusunda, hatip ebru, koltuk ebru gibi ebru çeşitlerine rastlandığı görülmektedir. Ebru sanatında çizgi ve çizgi etkisine ise; taraklı ebru, gel-git ebru, şal ebru, bülbül yuvası ebru, tavus kanadı ebru gibi ebru sanatı çeşitlerinde rastlandığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ebru sanatı, temel tasarım, ebru sanatında nokta, ebru sanatında çizgi.

Abstract

The basic design elements are used in visual composition in disciplines related to plastic arts, and these include points, lines, textures, colors, tones, shapes, and forms. Marbling art is one of Turkish arts unique arts performed on the surface of water. Marbling begins with a drop of

* Bu araştırma, 20-28.04.2024 tarihleri arasında Uluslararası Balkan Üniversitesinde gerçekleşen IX. Uluslararası Türk Kültür ve Sanatlarını Tanıtma Çalıştayı ve Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

** Doktora Öğrencisi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı, Resim İş Eğitimi Bilim Dalı, e-posta: bilge.uyar@amasya.edu.tr, ORCID: 0009-0000-7725-6635.

*** Prof. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Güzel Sanatlar Eğitimi Bölümü, Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı, e-posta: aykaptan@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0891-3977.

paint placed on the water surface or applied with a brush. These paint drops create points and point effects of varying sizes and effects on the water surface. Using tools like combs, which are used in marbling art to shape the design, various techniques are applied to these point that form on the water surface. Through these various processes, the points on the water surface morph into lines that are thin, thick, long, short, straight, wavy, zigzag, curved, vertical, horizontal, diagonal, circular, soft, hard, dark, or light.

This research aims to examine the relationship between the basic design elements of point and line in various types of marbling art, such as large marbling, tide marbling, combed marbling, shawl marbling, peacock wing marbling, preacher and armed marbling, and nightingale's nest marbling. In this context, the research is limited to examining the visuals of the specified types of marbling art in terms of the basic design elements of points and lines. A qualitative research method was used in the study. Document analysis was used as a data collection tool.

As a result of the study, it was observed that points and point effects are encountered in marbling art in large marbling and large marbling derivatives, tiger-eye or cat-eye marbling, preacher marbling, armed marbling, and other types of marbling. In marbling art, the line and line effect were observed in marbling art varieties such as combed marbling, tide marbling, shawl marbling, nightingale's nest marbling and peacock wing marbling.

Keywords: Marbling art, basic design, point in marbling art, line in marbling art.

Giriş

Sanat birçok farklı unsuru bünyesinde barındıran devasa büyüklükte bir ekosistemdir. Sanat ekosistemi; müzikten, tiyatroya, edebiyattan, dansa, sinemadan, resme zengin cins ve türe ev sahipliği yapmaktadır. Bu ekosistemde; galeriler, müzeler, sergiler vb. ekosistemin mekânını oluşturur iken sanatçılar eserleriyle üretim basamağında, izleyicilerde bu üretilenleri deneyimleyerek tüketim basamağındadır. Sanatçılar, izleyiciler, sponsorlar ve daha birçok unsur sanatın gelişimine ve yayılmasına katkıda bulunmaktadır. Kültürel ve toplumsal faktörlerde bu gelişim ve yayılımda etkin rol oynamaktadır. Bu bileşenler sanatın sürdürülebilirliğini, gelişimini ve yayılımını sağlar. Tüm bu unsurlar ve daha fazlası etkileşim haline girerek sanatın canlı ve dinamik doğasını oluşturmaktadır.

Sanat ekosisteminin dinamik doğasındaki türlerden biri de ebru sanatıdır. Ebru sanatı yakın bir geçmişte bir tür olarak nitelendirilmiştir. Öncesinde cilt ve hat sanatının sadece beslenme zincirinde olduğu söylenilebilir. Sanat ekosistemi içinde bir başka unsorda temel tasarım eleman ve ilkeleridir. Bunlar pek çok sanat türünün ve cinsinin oluşumunda ya da beslenme zincirinde görev almaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada pek çok görsel sanat disiplininin beslenme zincirinde ya da oluşumunda yer alan temel tasarım elemanlarından nokta ve çizgi ile ebru sanatının ilişkisini incelemeyi amaçlamıştır.

Yöntem

Bu çalışmada temel tasarım elemanlarından nokta, çizgi ve bunların etkileri ile ebru sanatı arasındaki ilişkiyi inceleme bağlamında yöntem olarak nitel araştırma belirlenmiştir. Nitel araştırmalar, varlık ya da durumlar arasındaki ilişkiyi ortaya koyma ve betimleme gibi amaçlar doğrultusunda tercih edilmektedir (Malterud, 2001). Bu bağlamda araştırmada ebru sanatında, temel tasarım elemanlarından nokta ve çizgi ilişkisini incelemek ve bu ilişkiyi betimlemek için yöntem olarak nitel araştırma seçilmiştir. Veri toplama aracı olarak ise belgesel tarama yapılmıştır. Belgesel tarama çoğu araştırmalarda kullanılan veri toplama tekniği olup araştırmacı ihtiyacı olan verileri, gözlem, görüşme gibi yollara başvurmada elde edebilir (Yıldırım & Şimşek, 1999, s. 140-141). Bu araştırmada da gözlem, görüşme gibi veri toplama araçlarına başvurmada var olan belgeler ve ebru sanatı eserleri incelenmiştir.

Temel Tasarım Elemanlarından Nokta ve Çizgi

Temel tasarım eleman ve ilkeleri; mimariden, modaya, grafikten, peyzaja, resimden, tekstile bünyesinde sanat ve tasarım barındıran pek çok disiplinin başvurduğu araç ve gereçlerdir. Tasarım eleman ve ilkelerinin kuramsal kimlik kazanmasını incelediğimizde temelleri, Arthur Wesley Dow'un 1899 yılında yazdığı Kompozisyon adlı kitabında atılmıştır. Temel tasarım eleman ve ilkelerinin kuramsal bağlamda atılan bu temelleri, 1919 yılında Almanya'nın Weimer kentinde kurulan Bauhaus Güzel Sanatlar Okulu'nda daha da sistematik hale getirilerek kuramsal zemine oturtulmuştur (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 4-5).

Temel tasarım eleman ve ilkeleri literatürde farklı sınıflamalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırmalarda genel olarak temel tasarım elemanları; nokta, çizgi, doku, leke, renk, ton, valör, şekil, form, boşluk iken temel tasarım ilkeleri ise; ritim, hareket, denge, vurgu, zıtlık, armoni, bütünlük, oran, çeşitlilik, süreklilik başlıklarında olduğu görülmektedir.

Bu çalışma ebru sanatının sadece temel tasarım elemanlarından nokta ve çizgi bağlamında incelenmesi ile sınırlıdır. Bu bağlamda bu başlıkta yalnızca sanat ve tasarımda nokta ve çizgi unsurlarına genel olarak değinilmiştir.

Çellek ve Sağocak'a göre nokta, görsel ifadenin en basit ve en temel elemanı olup başlangıcı anlatır. Nokta kavramsal olarak şekilsiz, biçimsiz, boyutsuz olmasına rağmen etrafındaki elemanları düzenler. Ayrıca nokta geometrik olarak çeşitli büyüklüklerde, boş, dolu ve yuvarlak olarak ele alınabilir (2014, s. 29). Özöl'a göre ise sanatsal alanda görsel tanıma göre bir alanı oluşturan birimler izleyicide nokta çağrışımı etkisi oluşturuyorsa o sanatsal işin noktasal karakteristik özelliğe sahip olduğu söylenilebilir (2012, s. 18).

Özsoy, Ayaydın'a göre noktanın bazı özellikleri; en küçük yapı taşı, boyutu olmaması, sadeliğin sembolü, ilk düzenleme elemanı, tasarımı başlatan, dinamik, yer belirleyicisi, renksiz, merkezi, soyut bir kavram ayrıca odaksal ve orantısaldır (2016, s. 20-23).

Temel tasarım elemanlarından çizgi ise noktanın başlangıç noktasından bitiş noktasına kadar aldığı yolun zihindeki görsel etkisidir (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 38). Görsel kompozisyonda kullanılan çizginin niteliğini; farklı ton değerlerinde ya da kalınlıklarda kullanılması sanatsal işe öncelikli olarak dinamizm ve hareket olmak üzere pek çok ifade kazandırmaktadır (Yazıcıoğlu, 2017, s. 117). Sanat yapıtlarında çizgi, tasarım ilkelerini itina ile uygulayabilmek adına görev üstlenen başat bir elemandır (Sengir & Yücel, 2016, s. 480). Çizgilerin kalınlıklarını, aralıklarını, yönlerini azaltarak ya da artırarak, gerektiği zaman eğik, kırık, kesik, dalgalı, yatay, dikey, yuvarlak çizgiler kullanarak farklı görsel kompozisyon kurulumları yapılabilmektedir (Özkartal, 2009, s. 63).

Özsoy ve Ayaydın çizgiyi; ekseni, şekli ve etkisi olmak üzere üç ana başlıkta ve bunları da kendi içinde çeşitli alt başlıklarda sınıflandırmışlardır. Bu sınıflandırma şu şekildedir. Ekseni açısından çizgiler; yatay, dikey ve çapraz, şekli açısından çizgiler; kesik, sarmal, düz, zikzaklı, kavisli, titreşimli, dalgalı, kırık, noktalı ve dairesel, etkisi açısından çizgiler ise sert, yumuşak, korkak, akıcı, açık ve koyudur (2016, s. 42-43).

Ebru Sanatı

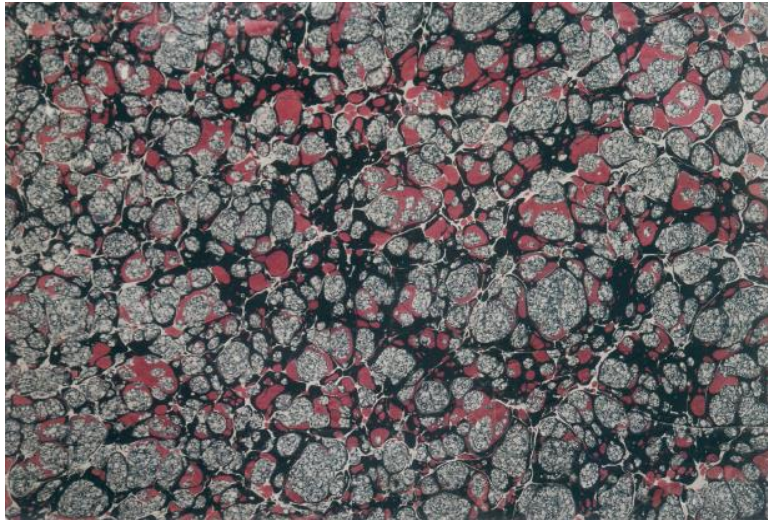
Ebru sanatı, kıvamı artırılmış su yüzeyinde genelde toprak boyalar ve araç gereçlerle görsel kompozisyonlar oluşturularak, bu su yüzeyinde oluşturulan kompozisyonun çoğunlukla kâğıt yüzeyine aktarıldığı bir sanattır.

Derman'a göre, ebru sanatının hangi tarihten itibaren yapıldığını söylemek zordur. Ebru, çok eski tarihli kitap ciltlerinde yan kâğıdı olarak kullanılmıştır. Ayrıca eski bir murakka ya da albüm içindeki yazının pervazlarında ebru örneklerine rastlanmaktadır. Ancak, bu eserlerin yazıldıkları tarih bilinse de ebrunun tarihi hakkında bu yapıtlar net bilgi içermez. Çünkü eski yazmalar, zaman içerisinde yenilenmektedir. Yazma eserlerdeki bu ebruların yenilenme sürecinde, yazma eserlere eklenmiş olma ihtimali vardır. Yani bu ebruların, kitabın tarihinden çok sonraya ait olabileceği gibi bir ihtimal söz konusudur. Ancak üzerinde yapıldığı tarih belirtilmiş olan ebru üzerindeki hat bize ebrunun tarihi hakkında bilgi verebilir. Ulaşılabilenler arasında tarihi belirtilmiş olan en eski ebru kâğıdı 1554 yılına ait olan Malik-i Deylemi yazısıdır (Derman, 1977, s. 6-7). Mehmet Ali Kağıtçı'nın İsviçre'de çıkan Palette isimli bir dergiye yazdığı makalede 1447 tarihli ebrulu bir kâğıdı Topkapı Sarayı'nda gördüğünü aktarmıştır. Lakin makalede ebrunun kayıt numarası verilmediği için bu ebruya ulaşılmamaktadır (Elhan, 2004), s. 7). Özetle ebrunun tarihi hakkında ne yazık ki elimizde net bir bilgi bulunmamaktadır.

Ebrunun geçmişi tam bilinmez iken, yakın tarihe kadar ebru Eriş'in de bahsettiği gibi, el yazması kitapların ciltlerinde kapak ile kâğıdı birbirine entegre eden yan kâğıt ve cilt kapağı olarak, hat yazılarında zemin kâğıdı olarak ve hat yazı levhalarının etrafına dış ve iç pervaz olarak kullanılmıştır (Eriş, 2007, s. 4). Dolayısıyla geçmişte ebru sanatı, ciltçilikte ve hat sanatında yardımcı bir araç olarak kullanılmış olup ebru sanatının bir kimlik kazanması yakın geçmişe dayanmaktadır. Kısacası bu sanatın, sanat ekosisteminde bir tür olarak varoluşu çok yenidir.

Ebru Sanatında Nokta

Nokta; büyüyeabilen, küçülebilen, çeşitlenebilen, enerjisi olan ve görsel kompozisyonda kullanılan en temel eleman olup nokta başlangıcı vurgulamaktadır (Ertok Atmaca, 2014, s. 17). Ebru sanatı da nokta ile başlamakta olup battal ebru, hatip ebru, kaplan gözü ebru, neftli ebru, çiçekli ebru gibi ebru çeşitlerinde nokta ve nokta etkileriyle oluşan ebru sanatının kendi karakteristik kimliğine özgü kompozisyonlar görülmektedir.

Şekil 1: Neftli Battal Ebru, Hazerfen İbrahim Edhem Efendi

Ebru sanatında nokta, özellikle battal ebru ve türevlerinde; düzenli ve sistematik olarak, seyrekleşerek ya da sıklaşarak, farklı büyüklükler, farklı renk değerleri gibi geniş yelpazede kullanılmakta olduğu söylenilebilir. Bu durum Şekil 1'de Hazerfen İbrahim Edhem Efendi'nin bir eseri olan neftli battal ebruda nokta ve nokta etkisi farklı büyüklüklerde, farklı sıklıklarda ve seyrekliklerde, farklı çeşitlerde, farklı enerjilerde

özellikle gri renkte uygulanmış neft ile neftli ebrunun kendine has dokusuyla, ebru sanatının kendi karakteristik kimliğine göre var olduğu görülmektedir.

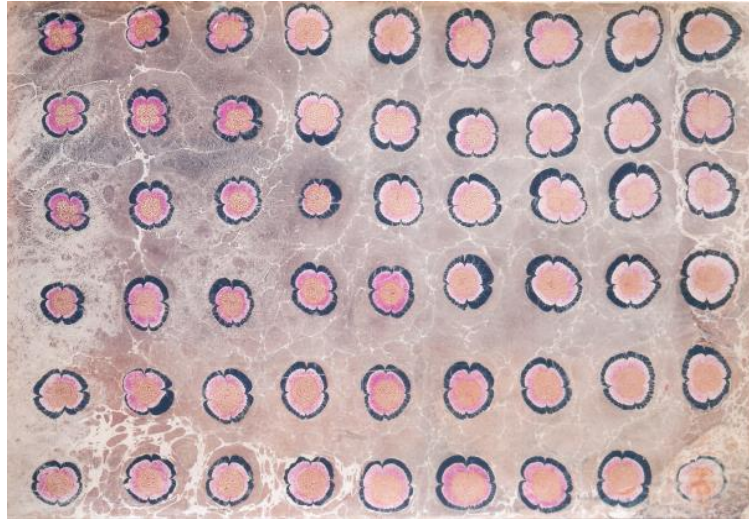
Hazerfen İbrahim Edhem Efendi 1829 yılında doğmuş ve 1904 yılında vefat etmiştir. Ebru sanatı dışında hat, marangozluk, oymacılık, mühürçülük, matbaacılık, dokumacılık gibi pek çok sanat dallarında ihtisas sahibidir (Dere, 2011, s. 31-32).

Şekil 2: Hatip Ebru, Hatip Mehmet Efendi

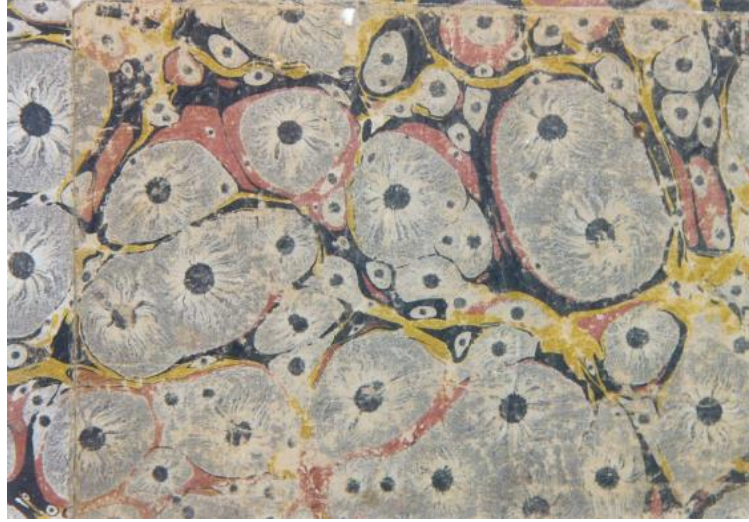
Hatip Mehmet Efendi'nin bir eseri olan Şekil 2'deki hatip ebruda nokta ya da etkisi göre benzer büyüklüklerde, benzer sıklıklarda aynı zamanda benzer renklerdeki hatip şekilleri kendi içinde benzer çeşitlerde ve yine benzer renklerdeki hatip şekilleri kendi içinde benzer enerjilerde ebrunun kendine has dokusuyla var olduğu görülmektedir.

Hatip Mehmet Efendi'nin, doğum tarihi tam olarak bilinmez iken 1773 tarihinde evinde çıkan yangın da ebrularını kurtarmak isterken vefat etmiştir. Teknesinde hafif zemin ebrusu üzerine iç içe oluşturduğu farklı renkteki boya damlalarına şekil vererek kendi adıyla anılan hatip ebru çeşidini ebru sanatına kazandırmıştır (Dere, 2011, s. 29).

Şekil 3: Hatip Ebru, Hazerfen İbrahim Edhem Efendi

Hazerfen İbrahim Edhem Efendi'ye ait olan Şekil 3'deki başka bir hatip ebruda ise nokta ve noktanın etkisi yine hatip ebrunun biçimsel yapısına uygun sıralı şekilde, aynı büyüklüklerde, aynı aralıklarda, aynı çeşitlerde var olduğu görülmektedir.

Şekil 4: Kaplan Gözü Ebru, Eski Ebrulardan Numuneler, Fuat Başar Koleksiyonu

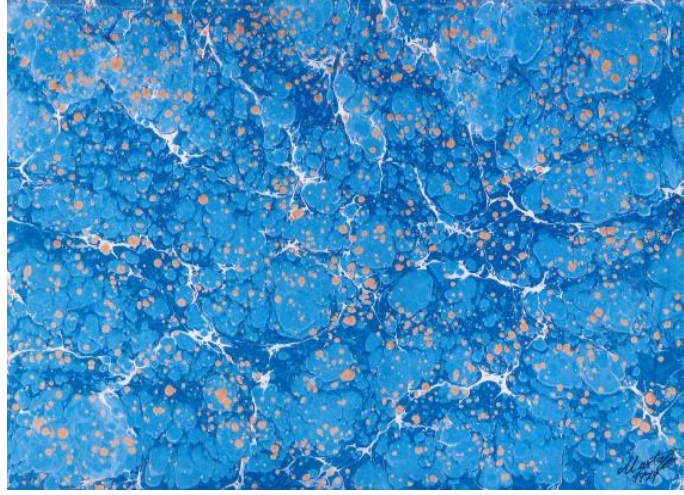
Yaşayan İnsan Hazinesi Fuat Başar'ın koleksiyonundan eski ebru numunelerinden biri olan Şekil 4'deki kaplan gözü ebruda; nokta ve nokta etkisi farklı büyüklüklerde, farklı sıklıklarda ve seyrekliklerde, farklı enerjilerde, aynı zamanda benzer dokularda var olduğu görülmektedir.

Şekil 5: Koltuk Ebru, Necmeddin Okyay

Necmeddin Okyay'a ait olan Şekil 5'deki koltuk ebruda, hatip ebruda olduğu gibi nokta ya da nokta etkisi aynı büyüklükte, aynı sıklıklarda ve seyrekliklerde, aynı enerjilerde ve benzer dokularda var olduğu söylenilebilir.

Necmeddin Okyay, 1883 tarihinde doğup 1976 tarihinde vefat etmiştir. Ebru ile ilgilenmesinin yanında mürekkepçilik, hattatlık, gülcülük, okçuluk gibi pek çok meziyete sahip olmasından dolayı hezârfen olarak anıldığı bilinmektedir (Derman, 1977, s. 40).

Şekil 6: Battal Ebru, Mustafa Esat Düzgünman

Mustafa Esat Düzgünman'a ait olan Şekil 6'deki battal ebruda; nokta ve nokta etkisi mavi renkte battal ebruda farklı büyüklükte, farklı sıklıklarda ve seyrekliklerde, farklı enerjilerde olduğu söylenilebilir. Aynı şekilde sarı renkte uygulanan, serpmeye battal ebruda nokta ve nokta etkisi benzer büyüklüklerde, farklı aralıklarda yine ebru sanatının kendi karakteristik yapısı çerçevesinde var olduğu görülmektedir.

Mustafa Esat Düzgünman, 1920 tarihinde doğup 1990 tarihinde vefat etmiştir. Mustafa Esat Düzgünman pek çok sanat dalına ilgisi olmakla birlikte en çok emek verdiği sanat klasik Türk ebrusudur (Eriş, 2007).

Ebru Sanatında Çizgi

Ebru sanatında çizgi; dikey, yatay, diyagonal, düz, zikzaklı, kavisli, dalgalı, ince, kalın, dairesel yumuşak, sert, koyu, açık gibi birçok çeşitte kullanılmaktadır. Ebru sanatında çizginin, noktada olduğu gibi geniş yelpazede kullanıldığı görülmektedir. Özellikle çizgi üzerine kurulu; gel-git ebru, taraklı ebru, şal ebru, tavus kanadı ebru gibi çeşitlerde çizgi kendini; dikey, yatay, diyagonal, düz, zikzaklı, kavisli, dalgalı, ince, kalın, dairesel yumuşak, sert, gibi birçok haliyle göstermektedir.

Bu çalışmadaki ebru sanatı eserlerinin temel tasarım elemanlarından çizgi ve çizgi etkisi, araştırmadaki "Temel Tasarım Elemanlarından Nokta ve Çizgi" başlığında açıklanan Özsoy ve Ayaydın'ın sınıflandırdıkları; ekseni, şekli ve etkisi açısından çizgi (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 43) bağlamında incelenmeye ve betimlenmeye çalışılmıştır.

Şekil 7: Necmeddin Okyay Ebrusu

Necmeddin Okyay'a ait olan Şekil 7'deki ebruda teknenin kısa kenarından gel-git ebru uygulanmıştır. Necmeddin Okyay'a ait olan bu ebruda çizgi ve çizgi etkisi; yatay eksenle birlikte daha çok dikey ve diyagonal eksenlerde, yumuşak, akıcı etkilerde, kavisli, zikzaklı, kesik ve farklı kalınlıklarda olduğu görülmektedir.

Şekil 8: Tavus Kanadı Ebru, Mustafa Esat Düzgünman, Fuat Başar Koleksiyonu

Şekil 8'de Mustafa Esat Düzgünman'a ait olan tavus kanadı ebrusunda çizgi ve çizgi etkisi; yatay, dikey eksenlerde, açık, koyu, yumuşak, akıcı etkilerde, kesik, kırık, dalgah, kavisli, zikzaklı şekillerde var olduğu söylenilebilir.

Şekil 9: Bülbul Yuvası Ebrusu, Mustafa Esat Düzgünman

Mustafa Esat Düzgünman'a ait olan Şekil 9'daki bülbul yuvası ebrusunda çizgi ve çizgi etkisi; yatay, dikey, diyagonal eksenlerde, yumuşak, akıcı, açık, koyu etkilerde ve daha çok dairesel şekillerde görülmektedir. Öte yandan bülbul yuvası şeklindeki sarmallar aynı zamanda nokta ya da nokta etkisi oluşturduğu da söylenilebilir.

Şekil 10: Mustafa Esat Düzgünman Ebrusu

Mustafa Esat Düzgünman'a ait olan Şekil 10'da tarak ebru üzerine gel-git ebru formu uygulanmış eserde çizgi ve çizgi etkisi; yatay, dikey ve diyagonal eksenlerde, yumuşak, akıcı, açık, koyu etkilerde, dalgalı, kavisli, zikzaklı, titreşimli, kesik şekillerde kullanıldığı söylenilebilir.

Şekil 11: Taraklı Şal Ebru, Mustafa Esat Düzgünman, Mehmet Çebi Koleksiyonu

Mehmet Çebi'nin koleksiyonundan Mustafa Esat Düzgünman'a ait olan Şekil 11'deki taraklı şal ebrusunda çizgi ve çizgi etkisi; yatay, dikey, diyagonal eksenlerde, bazen yumuşak, bazen de sert olarak, açık ve koyu etkilerde, sarmal, dalgalı, düz, kavisli, zikzaklı, kesik şekillerde ve farklı boyutlarda kullanıldığı görülmektedir.

Sonuç

Temel tasarım eleman ve ilkelerinin ilk kuramsal bağlamda temelleri, Arthur Wesley Dow'un 1899 yılında yazdığı Kompozisyon adlı kitabında atılmıştır. Temel tasarım eleman ve ilkelerinin kuramsal bağlamda atılan bu temelleri, 1919 yılında Almanya'nın Weimer kentinde kurulan Bauhaus Güzel Sanatlar Okulu'nda daha da sistemleştirilmiş ve kuramsal bir kimlik kazanmıştır (Özsoy & Ayaydın, 2016, s. 4-5). Temel tasarım eleman ve ilkeleri günümüze kadar ise gelişerek birçok sanat ve tasarımla ilişkili disiplinlerin görsel işlerinde ya da görsel kompozisyon kurulumlarında başvurdukları bir sanat dili olmuştur. Temel tasarım eleman ve ilkeleri literatürde farklı

sınıflandırmalarda karşımıza çıkmaktadır. Bu sınıflandırmalarda genel olarak temel tasarım elemanları; nokta, çizgi, doku, leke, renk, ton, valör, şekil, form, boşluk iken temel tasarım ilkeleri ise; ritim, hareket, denge, vurgu, zıtlık, armoni, bütünlük, oran, çeşitlilik, süreklilik başlıklarında olduğu görülmektedir.

Bu araştırmada, ebru sanatında temel tasarım elemanlarından nokta ve çizginin ilişkisi incelenmiştir. Çalışma neticesinde, ebru sanatında nokta ve çizgi temel tasarım elemanı olarak değil, ebru sanatının kendi karakteristik kimliğine göre özünde var olduğu söylenilebilir. Bu araştırma ile ebru sanatının kendi özünde bulunan nokta ve nokta etkisinin; battal ebru ve battal ebru türevlerinde, kaplan gözü ya da kedi gözü ebrusunda, hatip ebru, koltuk ebru gibi ebru çeşitlerinde var olduğu görülmektedir. Yine ebru sanatının kendi özünde bulunan çizgi ve çizgi etkisine ise taraklı ebru, gel-git ebru, şal ebru, bülbül yuvası ebru, tavus kanadı ebru gibi ebru sanatı çeşitlerinde rastlandığı görülmektedir.

Çalışma neticesinde, ebru sanatında nokta, çizgi ve bunların etkileri daha çok biçimsel ifade bağlamında kullanıldığı görülmektedir. Yani ne grafik sanatında olduğu gibi nokta ve çizgi tüketiciyi ya da izleyiciyi yönlendirmek, bilgilendirmek, verilecek mesajı iletmek ve yaymak gibi bir amacı vardır ne de mimaride kullanılan çizgi gibi daha işlevsel yönü düşünülerek kullanılma amacı vardır. Ebru sanatında nokta ve çizgi ile yapılan ebrular Atan, Uçan ve Bilsel'in metaforuyla "retinal hazz" (Atan vd., 2015, s. 2) odaklı olup, dolayısıyla gözü besleme ve ruha iyi gelme gibi daha çok duyuşsal ve duyuşsal işlevlere sahiptir.

Ebru sanatında nokta ve çizgi; temel tasarım eleman ve ilkeleri kuramsal kimlik kazanmadan çok önce yapılmaya başlanan ebru sanatı çeşitlerinde kullanılmakta olduğu görülmektedir. Hatta tamamen noktadan oluşan ebrular olduğu gibi tamamen çizgiden oluşan ebrular da olup bunlar başlı başına bir ebru çeşidi olarak isimlendirilmişlerdir. Tamamen noktalardan oluşan ebru çeşitleri; battal ebru ve türevleri iken, sadece çizgiden oluşan ebru çeşitleri; gel-git ebru, taraklı ebru, şal ebru, tavus kanadı ebru olduğu söylenilebilir.

Sonuç olarak ebru sanatında temel tasarım elemanlarından nokta, çizgi ve bunların etkileri; temel tasarım elemanları ve ilkeleri kuramsal kimlik kazanmadan önce de geniş bir yelpazede kullanılmakta olduğu söylenilebilir. Nokta ve çizgi ebru sanatında kendi hüviyetine ve ruhuna göre varoluşunu sergilemektedir. Kısacası ebru sanatında nokta ve çizgi, ebru sanatının karakteristik özelliği bağlamında sıkça kullanıldığı söylenilebilir.

Özetle ebru sanatında nokta ve nokta etkisi; düzenli ve sistematik olarak, seyrekleşerek ya da sıklaşarak, farklı büyüklükler, farklı renk değerleri gibi geniş yelpazede kullanıldığı görülmektedir. Özellikle battal ebru ve battal ebru türevleri gibi ebru çeşitlerinde nokta ve nokta etkisi örneklerine sıkça rastlanmaktadır. Ebru sanatında çizgi ya da çizgi etkisine ise dikey, yatay, diyagonal, düz, zikzaklı, kavimsli, dalgalı, ince, kalın, dairesel yumuşak, sert, koyu, açık olmak üzere ebru sanatının birçok çeşidinde kullanıldığı görülmektedir. Özellikle gel-git ebru, taraklı ebru, şal ebru, tavus kanadı gibi ebru çeşitlerinde çizgi ve çizgi etkisi örneklerine sıkça rastlanmaktadır.

Yapılan bu çalışmanın, temel tasarım eleman ve ilkeleri ile ebru sanatı ilişkisine yeni bir perspektif kazandıracağı umulmaktadır. Ayrıca gelecekte yapılacak sanat ve tasarımla ilişkili uygulamalı ve teorik çalışmalara rehberlik edeceği umulmaktadır.

Kaynakça

- Atan, A., Uçan, B. & Bilsel, Ç. (2015). Dijital sanat uygulamaları üzerine bir inceleme. *İstanbul Aydın Üniversitesi Dergisi*, 7(26), 1-14.
- Çellek, T., & Sağocak, A. M. (2014). *Temel tasarım sürecinde yaratıcılık*. İstanbul: Grafik Tasarım Yayıncılık.
- Dere, Ö. F. (2011). *Devlet-i Aliyye'den günümüze ebrû sanatı*. İstanbul: İnkılâb Basım Yayım.
- Derman, M. U. (1977). *Türk sanatında ebru*. İstanbul: Ak Yayınları.
- Elhan, S. (2004). *Yapım yöntemleriyle ebru sanatı*. Ankara: Murat Kitabevi.
- Eriş, M. N. (2007). *Mustafa Esat Düzgünman ve ebru geleneksel sanatlar serisi IV*. İstanbul: İBB Kültür AŞ Yayınları
- Ertok Atmaca, A. (2014). *Temel tasarım*. Nobel Akademi Yayıncılık.
- Malterud, K. (2001). Qualitative research: standards, challenges, and guidelines. *The Lancet*, 358(9280), 483-488.
- Özkartal, M. (2009). Resim sanatında çizgi ve çizgi ritmi üzerine. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 1(4), 55-72.
- Özol, A. (2012). *Sanat eğitimi ve tasarımda temel değerler*. İstanbul: Pastel Yayıncılık.
- Özsoy, V. & Ayaydın, A. (2016). *Görsel tasarım: öge ve ilkeleri*. Ankara: Pegem.
- Sengir, S. & Yücel, A. (2016). Temel tasarımda çizgi üzerine. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 6(15), 478-487.
- Yazıcıoğlu, Y. (2017). *Temel tasarım*. İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık.
- Yıldırım, A., & Simsek, H. (1999). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Şekiller Kaynakçası

- Şekil 1-3-6-7-9-10: Ümraniye Belediyesi (2016). *Uluslararası ebru kongresi İstanbul, Eski ustalara saygı sergisi*.
- Şekil 2: <https://www.wikiart.org/en/hatip-mehmed-efendi/ebru-3medya> [Erişim Tarihi: 12.03.2024].
- Şekil 4-5-8-11: Nursen, E. M. (2007). *Mustafa Esat Düzgünman ve Ebrû*. İstanbul: İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş. Yayınları.